

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку: Тернопільська обл. / ред. рада. вид.: В. Г. Кремень (гол.) та ін.; редкол. тому В. П. Кравець (гол.) та ін.. – К.: Знання України, 2011. – 279 с.
2. Зведений річний звіт про роботу педагогічних інститутів за 1944–1945 н. р. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 166: Народний комісаріат освіти УРСР. Управління вищих і середніх педагогічних навчальних закладів, оп. 15, од. зб. 89, арк. 1–70.
3. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.). / В. К. Майборода – К.: Либідь, 1992. – 196 с.
4. Отчет на начало 1945–46 учебного года высших учебных заведений подготовки специалистов Наркомпроса УССР. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 166: Міністерство освіти УРСР. Статистичний відділ. Форма 79-к. Звіт вищих навчальних закладів на початок 1945–1946 навч. року, оп. 15, спр. 65, арк. 1–3.

УДК 378.1.011.31

О. М. КОБРИЙ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Обґрунтовано використання закономірностей навчальної діяльності студентів і відповідних психолого-педагогічних умов формування змісту педагогічних дисциплін у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Враховано їх відповідність соціальному замовленню та існуючій організації навчання і виховання. Визначено ефективність орієнтації на мету освіти, структурної побудови змісту педагогічних дисциплін, статусу суб'єкта для кожного учасника педагогічного процесу.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, зміст педагогічних дисциплін, суб'єкт.

О. Н. КОБРИЙ

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ – В НАЧАЛЕ ХХІ ВЕКА

Обосновано использование закономерностей учебной деятельности студентов и соответственных психолого-педагогических условий формирования содержания педагогических дисциплин во второй половине ХХ в начале ХХІ в. Учтено их соответствие социальному заказу и существующей организации обучения и воспитания. Определено эффективность ориентации на цель образования, структурного построения содержания педагогических дисциплин, статуса субъекта для каждого участника педагогического процесса.

Ключевые слова: психолого-педагогические условия, содержание педагогических дисциплин, субъект.

О. М. KOBRIY

THE PECULIARITIES OF THE CONTENT FORMATION OF PEDAGOGICAL DISCIPLINES AT THE HIGH SCHOOL IN THE LATE 20TH –EARLY 21ST CENTURIES

The article gives grounds for the use of patterns of learning activities for students and relevant psychological and educational conditions for the content of pedagogical disciplines during the second half of the 20th century. The author takes into account their compliance with social order and democratic organization of education, defines the effectiveness of the orientation towards the aim of education, the effectiveness of the structural construction of the content of pedagogical disciplines, the status of each member as a subject of the pedagogical process.

Keywords: psychological and pedagogical conditions, the content of pedagogical disciplines, a subject of a pedagogical process.

Реформування навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України передбачає значні зміни у побудові змісту педагогічних дисциплін, які потребують їх гуманізації та демократизації. Історія педагогічної думки свідчить, що ефективність навчальної діяльності студентів щодо засвоєння цих дисциплін насамперед залежить від структурної побудови їхнього змісту, всіх його компонентів, статусу кожного його учасника як суб'єкта.

Процес активізації навчання і виховання у вищій школі позначається впливом зовнішніх обставин, за яких здійснюється педагогічний процес. Завдання реалізації зв'язку з життям, вузівською практикою, яке, зазвичай активно розповсюджувалося в освіті в другій половині ХХ ст., зобов'язувало педагогів подбати про середовище, у якому здійснювалося навчання. Вирішення цих та інших питань зводилося до необхідності вдосконалення змісту освіти, поєднання нового з раніше засвоєним, активного вироблення умінь і навичок на основі засвоєних знань.

Демократичної організації навчання і виховання, звісно, стосуються усі процеси, коли найголовнішим вважається приклад учителя, дорослого. Психологів і педагогів особливо зацікавлює особистість учителя з точки зору формування в ньому майстерності, комунікативності, натхнення (А. Мудрик), працьовитості (В. Кондратенко), стилю спілкування (В. Кан-Калик). Сприятливі соціальні передумови для розвитку демократичного змісту педагогічних дисциплін у вітчизняних ВНЗ, зорієнтованого на діяльнішу активізацію студентів, склалися з утворенням незалежної України.

Головними аспектами побудови сучасного змісту педагогічних дисциплін в українських ВНЗ обрані такі: зорієнтованість на розвиток і виховання (О. Вишневський [2], Б. Степанишин [7]); включення мотиваційної сфери в структури самонавчання (Т. Гусак [3]); створення умов для вдосконалення самостійної пізнавальної діяльності (М. Солдатенко); вивчення орієнтації на перетворювальну діяльність особистості (О. Корсакова, С. Трубачова), творчості (В. Моляко, С. Сисоєва [6]), виховного навчання (С. Золотухіна [4], О. Савченко); обґрунтування необхідності побудови розвивального підручника (А. Фурман [9]) та ін. Такі уявлення про зміст педагогічних дисциплін відповідають сучасним перетворенням в європейському просторі вищої освіти.

Актуальними нині стали дослідження шляхів забезпечення вищої освіти України в контексті Болонського процесу (В. Андрущенко, В. Луговий, Ю. Маліновський, М. Степко), модульно-рейтингового навчання (Т. Алексеєнко, В. Лейфура, В. Костенко, М. Кулик, Н. Ситнікова, А. Фурман), щодо обґрунтування необхідності важливих трансформаційних процесів у ВНЗ (С. Гончаренко, Н. Дворнікова, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремень, С. Ніколаєнко), які обов'язково стосуються виявлення важливих психолого-педагогічних умов формування змісту педагогічних дисциплін. Однак на сьогодні відсутні системні дослідження важливих умов формування змісту європейського простору вищої освіти, в т. ч. педагогічних дисциплін.

Мета статті – з'ясування психолого-педагогічних умов формування змісту педагогічних дисциплін в українській педагогічній думці в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Загальна мета освіти ставить конкретні завдання перед кожним учасником педагогічного процесу. Від педагога такі завдання вимагають реалізації демократичного підходу до побудови навчально-виховного процесу, а також забезпечення в ньому гуманізації та духовності. Спрямованість зусиль педагога на забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості означає реалізацію демократичних принципів побудови навчального процесу, які б відповідали соціальному замовленню і враховували закономірності навчання. Тому успіх в навчальній діяльності значною мірою забезпечується тим, наскільки вона зорієнтована на досягнення загальної мети освіти. Звідси найпершою умовою ефективною реалізації змісту педагогічних дисциплін є орієнтація педагогічного процесу на всебічний гармонійний розвиток особистості.

Реалізація мети сучасної української освіти передбачає ґрунтовну підготовку молоді до самостійного життя і професійної діяльності, власний пошук, відчуття свободи, відповідальності за свої вчинки. Тому сьогодні такі тенденції означають не тільки відповідне планування аудиторної, самостійної та практичної роботи студентів, а й висвітлення положень, які обов'язково пройшли перевірку життям, опанування досвідом впровадження теоретичних засад у практику. Тоді вивчення педагогічних дисциплін забезпечуватиме як набуття відповідних знань, так і формування компетентності, якості характеру, свідомості, креативності.

Попри ідеологізацію та політехнізацію змісту навчання і виховання у 60-і роки ХХ ст., уже наприкінці 60-х – на початку 70-х років значна увага приділялася питанням творчого

пізнання, яке вважається одним з рівнів (хоч і найвищим) пізнавальної діяльності. І. Огородников, П. Підкасистий, М. Скаткін, Г. Щукіна та інші дидакти досліджували творчі процеси у навчально-пізнавальній діяльності, пов'язуючи їх передовсім з активністю особистості та нестандартними підходами педагога до організації навчального процесу. Розвиваючи положення Г. Щукіної про реалізацію розвивальної функції навчання, Б. Коротяєв акцентував увагу педагогів на здійсненні перетворювальної діяльності на базі засвоєної інформації. Вчений радив, зокрема, пізнати проміжні рівні пізнавальної діяльності, що стосуються опису, пояснення, та перетворення.

Дослідження теорії діяльності у 80-х роках ХХ ст. (В. Давидова, І. Ломпшера, А. Маркової та ін.) заклали основу вдосконалення методичного інструментарію реалізації змісту освіти. Діяльнісний підхід почав застосовуватися передовими педагогами до викладання кожної навчальної дисципліни. Погляди І. Лернера, Н. Дайрі, Г. Щукіної та інших науковців дали змогу методистам удосконалювати зміст навчання та шляхи його практичної реалізації.

Оскільки навчальна діяльність студентів здійснюється під впливом певних стимулів, спонукань, що є її рушійними силами, а це потреби, інтереси, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації тощо, які зумовлюють, на думку психологів, мотивацію навчальної діяльності, то наступна важлива умова ефективної реалізації змісту педагогічних дисциплін – високий рівень сформованості мотиваційної сфери студентів. Насамперед йдеться про розвиток у майбутніх фахівців інтересу до педагогічних дисциплін та усвідомлення необхідності реалізації їх змісту. Зауважимо, що процес навчання завжди супроводжується мотивами різної сили, тривалості дії, емоціями позитивної або негативної модальності [5, с. 106]. Коли суб'єкт починає діяти, постає питання про зміст навчальної діяльності, в якій реалізується потреба [5, с. 105].

Проблема розробки змісту педагогічної освіти особливо актуалізувалася стосовно потреб пізнавальної діяльності особистості у 90-і роки ХХ ст., про що свідчать дослідження Т. Алексеєнко, В. Лозової, О. Савченко та інших вчених. Разом з тим з'являються праці, в яких науковці і практики орієнтують студентів на перетворювальну діяльність та використання розвивальних і виховних можливостей навчальних занять (О. Вишневський, Б. Степанишин та ін.).

Ще однією умовою ефективної реалізації змісту педагогічних дисциплін є перехід до демократичної структури навчально-виховного процесу, що відбувся у ВНЗ наприкінці ХХ ст. Демократична структура навчально-виховного процесу означає таку його організацію, коли людина почувається вільною, створені сприятливі умови для її творчості, що спонукають до вільної діяльності і заохочують ініціативу та самостійність учасників навчально-виховного процесу. Стратегія формування змісту педагогічних дисциплін насамперед визначається цією умовою.

Запропонований педагогікою співпраці новий характер взаємодії педагогів і студентів у навчально-виховному процесі ВНЗ породжений нестандартним поглядом на навчання і виховання. Формулювання принципів нового педагогічного мислення В. Давидовим, його аналіз традиційного підходу до формулювання дидактичних принципів та з'ясування сутності діялісного підходу в психології виявилися такими, що виходять за межі стандартного навчально-виховного процесу і не відповідають завданням організації виховного і розвивального навчання.

Сьогодні активно розробляються теорії щодо якісного наповнення інформативного, аксіологічного та діялісно-творчого компонентів змісту навчальних дисциплін, в т. ч. педагогічних, що є важливою умовою ефективної його реалізації. Досягнення виховної та розвивальної мети освіти, як з'ясувалося, допоможуть забезпечити як інформація, так і завдання, спрямовані на стимулювання творчої діяльності особистості. І конструювання змісту педагогічних дисциплін в умовах вищої освіти та перегляд пріоритетів у її побудові виявляється передовсім в успішній організації самостійної роботи студентів, керівництві їх самонавчанням, самовихованням, саморозвитком.

Рационалізація навчання ще в 60-і роки ХХ ст. пов'язувалася із збільшенням частки самостійної роботи учня та студента (М. Сазонова, Н. Шумило та ін.). І хоча самостійність навчання часто не виокремлювалася в зв'язку з демократизацією змісту освіти, цілком самостійне вивчення того чи іншого матеріалу пропонується застосовувати, починаючи зі старшого шкільного віку (І. Синиця, О. Соколова та ін.). Дослідники педагогічного процесу 70-х років (Г. Щукіна, М. Скаткін та ін.) відзначаючи необхідність системності в організації самонавчання, наголошували на можливості забезпечення розвивального ефекту від самостійної роботи. Нове розуміння змісту освіти, за яким він включає як інформативний

компонент, що засвоюється переважно у пізнавальній діяльності, так і діяльнісний, який передбачає перетворювальну діяльність, реалізується наприкінці 80-х років у практиці педагогів-новаторів. Представники педагогіки співпраці (Ш. Амонашвілі, М. Щегінін та ін.) наголошували на важливості не простого засвоєння знань, а їх здобування, пошуку, оволодіння ними.

У цьому зв'язку педагоги-практики завжди наголошували на необхідності раціональної організації розумової праці, а тому пропонували забезпечувати всі етапи побудови діяльності, дотримуватися чіткого і постійного порядку на робочому столі, використовувати прийоми активної роботи з матеріалом, який підлягає вивченню, оволодівати уміннями проводити смислове групування матеріалу, визначати головне, складати план відповіді тощо. Це означало, що репродуктивна діяльність студентів повинна бути раціонально організованою задля оптимального її співвідношення з творчою роботою.

Позитивний психологічний клімат в організації навчальної діяльності залежить від побудови педагогічної взаємодії, стосунків між учасниками навчального процесу. За умов, коли функції педагога та його студентів розділені, змінюються взаємини між ними, характер взаємодії, адже вже немає небезпеки порушення рівноваги у стосунках (в той чи інший бік). Це справді демократична побудова взаємодії, яка не виключає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але означає безумовну рівність у праві на повагу, довір'я, доброзичливе ставлення, взаємну вимогливість. На всіх етапах організації навчальної діяльності педагог повинен виявляти мудрість і тактовність, позитивні емоції, не дорікати студентам за їхню низьку успішність, деякі вади чи негативну поведінку. Його найпершим завданням є створення такого середовища, що забезпечується відповідними стосунками, яке б надавало моральну допомогу, стимулювало студентів ставати кращими.

Позитивний психологічний клімат у навчанні також забезпечується створенням атмосфери оптимізму, коли учасники навчального процесу вірять у необхідність своєї діяльності, в те, що здолають труднощі, отримають позитивні результати. Мова йде про технологію профілактики помилок у навчальній діяльності, попередження низької успішності. Тут треба врахувати різні можливості студентів, способи запобігання помилкам чи їх виправлення.

Надати підтримку студенту у навчальній діяльності можна, звернувши увагу на недопрацьований матеріал. Забезпечуючи успішну навчальну діяльність, педагог повинен запропонувати пригадати правило, формулу, таблицю, спростити завдання, провести певні аналогії, порівняння, запланувати неякісно засвоєний матеріал на домашнє завдання. Крім того, він може допомогти у творчій навчальній діяльності, якщо в чомусь засумнівається, потребуватиме обґрунтувань чи доведень, у чомусь спиратиметься на передбачення, інтуїцію. Усе це підштовхуватиме до роздумів, осмислення, загалом сприятиме розвитку мислення, уваги та уваги. Зазначимо, що 50–60-і роки ХХ ст. відзначаються досвідом попередження неуспішності студентів, виявленням причин відставання конкретних груп студентів у навчанні.

Контроль за навчальною діяльністю у ВНЗ, що здійснюється у поєднанні із самоконтролем, дає можливість кожному студенту бачити результати свого навчання. Він служить основою для внесення у навчальний процес необхідних коректив, удосконалення управління навчально-пізнавальною діяльністю. Педагог часто є єдиним знавцем критеріїв та результатів діяльності. Якщо ж «творцем» навчальної дії є студент, то завдяки цьому він передовсім і повинен контролювати її перебіг. Таким чином, зростає питома вага самоконтролю.

Педагогічними умовами ефективної реалізації змісту педагогічних дисциплін є приклад педагога для наслідування, його авторитетність, чітка моральна позиція, демократизація стосунків зі студентами, коли не нав'язуються погляди і переконання, не втручаються у поведінку, а дбайливо ставляться до оточуючих, поважають їхню гідність. «Без віри в добро, без творення добра нашими стосунками, – писав В. Сухомлинський, – не може бути й мови ні про яку педагогіку» [8, с. 336]. Він вказував, що педагог у взаємодії з іншими дітьми повинен відчувати поруч із собою Людину, зрозуміти її душу, побачити в її очах складний духовний світ.

Індивідуалізація навчальної діяльності як важливий орієнтир успішного забезпечення навчального процесу (в умовах масового навчання) реалізується в межах диференційованого навчання, що передбачає поділ усіх студентів на умовні групи з однорідними психологічними характеристиками і рівнем підготовки. Педагог може тактовно забезпечити поділ, не вдаючись до образливих дій чи слів, коли пропонує різні варіанти (кожен варіант передбачає певні

завдання для конкретної групи) чи завдання на вибір, коли вдома продумує послідовність індивідуальних завдань. Однак кожного разу педагог не повинен відкрито виявляти групи за різним рівнем розвитку. Диференціація має надати можливість усім учасникам навчального процесу позбутися почуття неповноцінності і водночас відчути радість праці. А це можливо лише за умови справді демократичних, гуманних стосунків між учасниками педагогічного процесу, в атмосфері доброзичливості і партнерства.

Отже, до психолого-педагогічних умов успішної реалізації змісту педагогічних дисциплін у ВНЗ України належать зорієнтованість педагогічного процесу на всебічний гармонійний розвиток особистості як загальну мету освіти, високий рівень мотиваційної сфери кожного студента, демократизація структури навчально-виховного процесу, якісно новий характер взаємодії педагогів і студентів, наповнення інформативного, аксіологічного та діяльнісно-творчого компонентів змісту педагогічних дисциплін, позитивний психологічний клімат навчання, оцінювання та контроль за навчальною діяльністю студентів у поєднанні із самоконтролем та самооцінкою, індивідуалізація та диференціація навчання.

Подальшого дослідження потребують специфічні особливості вивчення педагогічних дисциплін студентами непедагогічних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / Іван Дмитрович Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 5–14.
2. Вишневський О. Теоретичні основи педагогіки (дидактичні аспекти) / Омелян Вишневський, Ольга Кобрій, Марія Чепіль; за ред. О. Вишневського. – Дрогобич: Відродження, 1997. – 142 с.
3. Гусак Т. Формування у студентів зацікавленості до учіння / Т. Гусак // Рідна школа. – 2000. – № 4. – С. 50.
4. Золотухіна С. Т. Розвиток теорії та практики виховуючого навчання в історії вітчизняної педагогічної думки (ІХ–ХІХ ст.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Світлана Трохимівна Золотухіна. – К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти, 1995. – 48 с.
5. Педагогічна психологія / за ред. Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенка. – К.: Вища школа, 1991. – 183 с.
6. Сисоева С. О. Педагогічна творчість / Світлана Олександрівна Сисоева. – К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти, 1998. – 151 с.
7. Степанишин Б. Навчання – не самоціль, а розвиток і виховання (зміст освіти) / Б. Степанишин // Рідна школа. – 1997. – № 3–4. – С. 40–44.
8. Сухомлинський В. Без довір'я немає виховання / Василь Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 334–339.
9. Фурман А. Теорія і практика розвивального підручника: монографія / Анатолій Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 288 с.

УДК 378.09 (477.83)

Р. А. ФЕДОРИЩАК

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИРОНА КОРДУБИ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано культурно-просвітницьку діяльність М. Кордуби наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Висвітлено бачення вченим особливостей культурних і просвітницьких завдань, що стояли перед українською інтелігенцією в умовах бездержавності. Розглянуто діяльність історика в українських просвітницьких організаціях і його співпрацю з багатьма періодичними виданнями Буковини та Галичини. Зроблено висновок про важливість просвітницького внеску педагога в українську культуру.

Ключові слова: М. Кордуба, культурно-просвітницька діяльність.

Р. А. ФЕДОРИЩАК

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МИРОНА КОРДУБЫ В КОНЦЕ ХІХ – В НАЧАЛЕ ХХ ВЕКА

Исследована культурно-просветительская деятельность М. Кордубы в конце ХІХ – в начале ХХ в. Освещено видение ученым особенностей культурных и просветительских заданий, которые стояли